

УДК 373 . 3 : 37 . 013 . 42

КОНСТРУКТИВНО-ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОЛОГІЧНИХ УМІНЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Наталія Грона

*Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І. Я. Франка,
вул. Перемоги, 170, Прилуки, Чернігівська обл., Україна, 17500*

Проаналізовано процес формування текстологічних умінь майбутнього вчителя початкових класів під час виконання конструктивно-творчих завдань, що забезпечує проектно-творчий підхід до навчальної діяльності протягом останнього часу. Доведено, що текстологічні вміння формуються на основі знань про текст. З'ясовано, що процес розв'язування конструктивно-творчих завдань передбачає набуття студентами соціальних, мотиваційних, функціональних компетентностей: уміння оперувати знаннями в житті та навчанні; використовувати джерела інформації для власного розвитку; використовувати ІКТ; досягати успіху, проявляти винахідливість, бути мобільним; конструювати нові алгоритми на основі аналізу й узагальнення; критично мислити, чітко й точно висловлювати думки; відчувати красу ідеї, методу розв'язання завдання; використовувати знання про текст для задоволення пізнавальних і практичних потреб під час комунікації.

Ключові слова: учитель початкових класів, текст, текстологічні вміння, сучасна українська мова, конструктивно-творчі завдання, комунікація.

У руслі загальноєвропейських тенденцій розвитку освіти, зокрема Болонської декларації, відбувається переорієнтація національної системи освіти України на кінцевий результат, викладений у компетентнісній освітній парадигмі підготовки майбутнього фахівця. Сьогодні компетентним вважають фахівця, який має не лише вміння, знання, досвід, а й бачить та усвідомлює себе в обраній професії, ідентифікує себе як професіонала за обраним фахом, є компетентним як соціально, так і професійно.

Аналізуючи структуру моделі навчальної діяльності в підготовці майбутнього вчителя початкових класів, ми з'ясували, що основою всіх її складників є текст як головний компонент навчання. У процесі вивчення основ тексту майбутні вчителі початкових класів повинні оволодіти текстологічними вміннями у процесі практичної діяльності. Текстологічні вміння є найважливішими за своєю значимістю в системі загальнонавчальних умінь, оскільки є базовими для багатьох із них, а саме: уміння працювати зі статтями підручників, конспектувати й т. ін. Під текстовими вміннями ми розуміємо види спеціальних умінь, які пов'язані з вміннями сприймати,

відтворювати і створювати самостійно усні й письмові висловлювання, які забезпечують здатність індивіда до активного й ефективного (оптимального) спілкування, передачі та адекватного сприймання інформації, організації взаємодії з іншими людьми, правильного розуміння як себе та своєї поведінки, так і розуміння партнерів та їхньої поведінки, що є необхідними умовами ефективною взаємодії між людьми та успішної життєдіяльності людини [1].

Текстологічні вміння формуються на основі знань про текст. Це знання про стилі й типи мовлення, композицію, тему й основну думку, основні ознаки тексту. Текстова діяльність відбувається завдяки текстовим умінням, які можна об'єднати в три великі групи: уміння сприймати текст; уміння відтворювати текст; уміння створювати власний текст.

Важливим компонентом формування таких умінь є конструктивно-творчі завдання у процесі вивчення сучасної української мови, які характеризуються свідомим виконанням студентами інтегрованих дій, спрямованих на створення текстів різних типів і жанрів. Це також забезпечує проектно-творчий підхід до навчальної діяльності, основними компонентами якого є поняття: “конструктивне мислення” (В. В. Докучаєва, Р. С. Немов), “конструктивний задум” (В. О. Моляко), “конструктивний метод”, “конструктивна задача” (Н. В. Кузьміна), “конструктивні дії” (В. М. Мірошник, О. В. Проскура), “конструктивно-технічне завдання” (П. С. Перепелиця), “конструктивні уміння” (Л. В. Комаровська).

Процес розв'язування конструктивно-творчих завдань передбачає набуття студентами соціальних, мотиваційних, функціональних компетентностей: уміння оперувати знаннями в житті та навчанні; використовувати джерела інформації для власного розвитку; використовувати ІКТ; досягати успіху, проявляти винахідливість, бути мобільним; конструювати нові алгоритми на підставі аналізу й узагальнення; критично мислити, чітко й точно висловлювати думки; відчувати красу ідеї, методу розв'язання завдання; використовувати знання про текст для задоволення пізнавальних і практичних потреб під час комунікації.

На сучасному етапі становлення педагогічної думки розвиток творчого потенціалу особистості є концептуальним завданням творчо-розвивальних педагогічних технологій: розвивального навчання (Л. Виготський, Л. Занков, В. Давидов, Д. Ельконін, І. Лернер, П. Зінченко, Ф. Богданський, С. Максименко, З. Черниш, І. Якиманська); формування творчої особистості (Д. Богоявленська, Р. Грановська, М. Данилов, Б. Єсіпов, В. Барко, В. Моляко, В. Паламарчук, С. Сисоєва, В. Кичук); проектною (Дж. Дьюї, В. Кіппатрик, О. Пехота, Є. Полат, Н. Морзе, Т. Кручиніна, Г. Селевко); дослідницької (В. Успенський, І. Лернер, Д. Левітес, Д. Вількеєв, В. Бухвалов, Ю. Гільбух, А. Усова, В. Разумовський, М. Кларін). Ці технології

орієнтовані на розвиток творчих здібностей у самостійній пізнавальній діяльності, збагачення творчим досвідом, формування механізму самоорганізації тих, хто навчається, де робота з текстом є провідним видом діяльності.

Наша мета – висвітлення змісту конструктивно-творчих завдань у процесі формування текстологічних умінь майбутніх учителів початкових класів під час вивчення сучасної української мови.

Важливість дисципліни “Сучасна українська мова” полягає в тому, що сьогодні національна мова виходить на перший план не тільки на державному, а й на науковому та побутовому рівнях. Комунікативна лінія є провідною в навчанні української мови. Тому важливість обізнаності з основними засадами тексту та його категорій, вміння вільно орієнтуватися в текстах різної стильової та часової належності, оперувати різними лексичними шарами не викликає сумнівів. Сучасний фахівець має у своїй діяльності спиратися на вільне володіння національною мовою, що неможливе без знання основних положень текстоутворювальної діяльності та сформованих умінь текстотворення. Це забезпечується відповідною системою конструктивно-творчих завдань, яка відповідає логіці навчально-пізнавальної діяльності, ураховує лінгвістичну специфіку навчального матеріалу, забезпечує реалізацію функціонально-стилістичного й комунікативно-діяльнісного підходів у навчанні сучасної української мови, інтенсифікує процес розвитку мисленнєво-мовленнєвих творчих умінь [4]. Зазвичай, кожне практичне заняття із сучасної української мови містить роботу з текстом для реалізації навчальної мети будь-якого плану, де вправи такого типу є ефективними. Пропонуємо приклади таких вправ.

- Написати есе (не більше 10–15 речень) на одну із тем: *“Учитель й учень ростуть разом”*, *“Ми навчаємося не для школи, а для життя”* (Сенека Молодший), *“Має значення тільки те знання, яке використовується на практиці”* (Гордон Драй ден). *“Наші знання – це сума того, чого ми навчилися, й того, що ми забули”* (М. Ебнер-Ешенбах).

- Навести аргументи на тему (за вибором студента): *“Чому рівень культури писемного мовлення школярів знижується?”* *“Коли добро перемагає зло через насильство, тоді воно вже не добро”*. *“Удаваний друг гірший за підступного ворога”*. *“Найщасливіша та людина, яка потрібна всім.”* *“Жодне діло не можна зробити добре, якщо не відомо, чого хочеш досягти”* (О. Макаренко) *“Май мету усього життя, мету для відомої епохи твого життя, мету для відомого часу, мету для року, для місяця, для тижня, для дня і для години, для хвилини”* (Л. Толстой). *“Коли в людини з’являється якась життєва мета, час не уповільнює свій біг, а пришвидшує”* (А. Риваоль).

• Самостійно прийняти рішення з актуальної проблеми “Що нам потрібно зробити для здобуття якісної освіти?” та аргументувати його, ураховуючи наведені критерії: 1) мотивація; 2) сучасні підручники, навчальні комп’ютерні програми; 3) уведення нових предметів; 4) самоосвіта; 5) наявність мети в майбутньому; 6) сучасний навчальний заклад; 7) підключення до всесвітньої мережі Інтернет; 8) можливість вивчати курси за вибором.

• Скласти карту розділу “Текст”, використовуючи дидактичні об’єкти (“Арена заголовків”, “Храм різних типів тексту”, вулиця Текстотворча та ін.). Одним із головних критеріїв оцінки такої роботи є найбільша кількість доречного вживання дидактичних понять і персоналій.

• Створити “паспорт” запропонованого тексту з таким наповненням для аналізу (тексти, які запропонував викладач відповідно до мети заняття):

1. Якого типу мовлення текст?
2. До якого стилю мовлення належить текст?
3. Визначте жанр тексту (епізод художнього твору, оповідання, есе, нарис, спогади, притча, легенда, вірш у прозі тощо).

4. Якщо текст не має заголовка, дайте. Якщо текст має заголовок, поміркуйте над його змістом (чому саме такий заголовок дібрав автор?).

5. Тема тексту (про що?).

6. Який настрій переважає в тексті?

7. Будова (текст-розповідь: зачин, основна частина, кінцівка; текст-опис: загальні відомості про предмет, явище, особу, враження; розкриття характерних ознак предмета; оцінка предмета; текст-міркування: теза – основне твердження, чітко сформульована думка; аргументи, докази, що підтверджують висунуту тезу; висновок, що випливає з доказів (узагальнення)).

8. Простежте за лексикою тексту: знайдіть незнайомі або незрозумілі слова і з’ясуйте їхнє значення за словником, зверніть увагу на правопис цих слів; знайдіть ключові слова в кожній частині тексту; знайдіть у тексті контекстуальні синоніми та/або антоніми; знайдіть багатозначні слова та слова, вжиті в тексті в переносному значенні; зверніть увагу на стильову належність лексики, на вживання архаїзмів, неологізмів; на емоційно-оцінні слова: на просторічні або, навпаки, слова високого стилю (для чого їх уживає автор?); виділіть фразеологізми (для чого їх використовують?); зверніть увагу на засоби художньої виразності, якщо їх використав автор (епітети, метафори, порівняння, уособлення та ін.).

9. Відстежте фонетичні засоби, які використовує автор (алітерація, асонанс). Чого досягає автор, використовуючи їх?

10. Якими морфологічними засобами користується автор (наприклад, значна кількість дієслів або дієприслівників для того, щоб передати дію або

для динамічного опису чогось змінного, рухливого; велика кількість прикметників для опису предметів або пейзажу; використання часток – обмежувальних, підсилювальних, щоб наголосити на несподіваності, подиву, захопленні та ін.).

11. Відстежте синтаксис тексту (уживання речень певної структури: коротких, стислих або поширених, простих або складних, називних, безособових, узагальнено-особових; використання інверсій, окличних, питальних речень, прямої мови, діалогу тощо).

12. Сформулюйте ідею тексту (що хотів сказати автор, для чого створив текст?) Пам'ятайте, що ідеєю можна назвати не лише висловлення певної думки, а й передачу певного почуття, настрою, стану.

13. Ваше враження від тексту?

Така робота, де об'єктом аналізу слугує зв'язний текст і його смислові категорії, є вивченням художнього тексту як одиниці комунікативного акту. Оптимізуючи роботу на занятті, можливо виконати частковий аналіз тексту. Осмислення специфіки й ролі текстових понять у процесі аналізу тексту – неодмінна умова підготовки кваліфікованого майбутнього фахівця до формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку.

Отже, розвитку мисленнево-мовленневої самостійності, формування текстологічних умінь майбутніх учителів початкових класів сприяють конструктивно-творчі завдання, які розроблені з урахуванням комунікативно-риторичного аспекту мовлення (аналіз комунікативних властивостей мовлення в поєднанні з лінгвістичними завданнями, побудова висловлювань з урахуванням комунікативних властивостей мовлення відповідно до певного типу, стилю, ситуації мовлення й комунікативної мети). Такий підхід дає змогу усвідомити взаємозв'язок фонових знань із функціональними аспектами мови та мовлення, з'ясувати закономірності використання стилістичних ресурсів мови в різноманітних комунікативних актах, відпрацювати вміння доцільно використовувати мовні одиниці залежно від змісту висловлювання, мети, ситуації та сфери спілкування, враховувати їхню національно-культурну семантику, особливості її вияву в соціально-мовленневих ситуаціях. Подальше дослідження вбачаємо у вивченні питання застосування інноваційних методів для формування текстологічних умінь майбутнього вчителя початкових класів.

-
1. *Болотнова Н. С.* Текстовая деятельность на уроках русской словесности: методики лингвистического анализа художественного текста : методич. пособие / Н. С. Болотнова. – Томск, 2002. – 64 с.
 2. *Валгина Н. С.* Теория текста / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – 280 с.

3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М., 1981.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Рн/Д : Феникс, 1997. – 480 с.

*Стаття: надійшла до редколегії 10.06.2016
доопрацьована 11.08.2016
прийнята до друку 25.08.2016*

STRUCTURALLY-CREATIVE TASKS AS MEANS OF FORMING TEXTOLOGICAL ABILITIES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Natalia Grona

*Pryluky humanitarian-pedagogical college the name of I. Ya. Franko,
Victory Str., 170, Pryluky, Chernihiv region, Ukraine, UA –17500*

The article analyses the process of forming the textological abilities of primary school teacher in implementing structurally creative tasks that provide project-creative approach to the educational activity recently. The author proves the idea that textological abilities are formed on the basis of the knowledge about a text. The process of solving the structurally creative tasks provides the students' acquisition of social, motivational, functional competences: the ability to operate knowledge in life and studies; to use information generators for own development; to achieve success, show ingenuity, be mobile; to construct new algorithms on the basis of the analysis and generalization; to think critically, to express opinions expressly and exactly; to feel the beauty of an idea, the method of making the decisions task; to use textological knowledge for the satisfaction of cognitive and practical requirements in creating the texts. The article contains the standards of structurally creative tasks, which help to realize the intercommunication of base-line knowledge with the functional aspects of the language and broadcasting, to find out the conformities of using the stylistic resources of language in various communicative acts, to work at the ability of using linguistic units in time depending the on maintenance of utterance, purpose, situation and sphere of intercourse, to take into account their national-cultural semantics, the features of its display at socialvocal situations.

Key words: teacher of primary school, the text, textological ability, modern Ukrainian language, structurally creative task, communication.

